

МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1. Методи оцінки рівня економічної безпеки підприємства

На основі аналізу результатів фінансово-господарської діяльності підприємств здійснюється оцінка функціональних і сумарних критеріїв його економічної безпеки, розраховуються їх відхилення від планових значень, аналізуються причини виникнення цих відхилень. Після цього виробляються рекомендації щодо корегування набору корпоративних ресурсів, систем стратегічного і поточного планування фінансово-господарської діяльності підприємства, а також системи оперативного управління його діяльністю.

Рівень економічної безпеки підприємства можна оцінювати на основі визначення сумарного критерію, що розраховується на основі оцінок кваліфікованих експертів за частковими функціональними критеріями економічної безпеки підприємства.

Розрахунок сумарного критерію економічної безпеки підприємства здійснюється за формулою[1]:

$$I = \sum_{i=1}^n K_i * D_i \quad (1)$$

де:

K_i - значення часткових функціональних критеріїв економічної безпеки;

D_i - питома вага значущості функціональних складових економічної безпеки (при цьому сума усіх питомих ваг D_i для усіх функціональних складових, по яких ведеться розрахунок, дорівнює 1).

Для визначення вагового значення кожного показника використовується формула Фішберна, в основі якої лежить принцип ранжування показників [2]:

$$K_i = \frac{2*(m-i-1)}{m*(m+1)} \quad (2)$$

Найбільший вплив на економічну безпеку мають показники фінансової стабільності підприємства, оскільки відображають залежність підприємства від зовнішніх чинників. Вони характеризують захищеність підприємства від зовнішніх загроз, пов'язаних із нестабільністю банківського сектора та можливістю неплатоспроможності підприємств-партнерів.

Кожному із показників за допомогою експертного методу, надається свій ранг залежно від впливу показників на фінансову безпеку промислового підприємства, при цьому найменше значення рангу означає найбільший вплив, а найбільше – найменший. Ранг повинен переглядатися залежно від стану ринкової кон'юнктури, ситуації як на фінансовому ринку, так і в реальному секторі, а також урахувати специфіку діяльності галузі або самого підприємства, його стратегію та цілі [3].

Крім цього, часткові функціональні критерії економічної безпеки підприємства по кожній з її складових можна розраховувати на основі оцінки збитків економічної безпеки підприємства і ефективності заходів щодо їх запобігання.

До функціональних складових сумарного критерію економічної безпеки підприємства відносяться: фінансова, інтелектуальна, кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, силова.

Даний метод розрахунку сумарного критерію економічної безпеки підприємства містить значну частку суб'єктивного фактору оцінки експертів. Це відбивається як в оцінці, так і в процесі розподілу питомої ваги функціональних складових при розрахунку цього критерію. Але, саме відсутність чітко заданих параметрів оцінки дозволяє найбільш ефективно адаптувати даний метод оцінки діяльності підприємства на специфіку конкретного підприємства.

Аналіз рівня економічної безпеки підприємства проводиться на основі порівняння значення сумарного критерію економічної безпеки підприємства з отриманими раніше значеннями, або з розрахованими для порівняння значеннями цього критерію для аналогічних підприємств даної галузі. Крім того,

порівнюються поточні і минулі оцінки часткових функціональних критеріїв і виявляються ступені впливу зміни стану функціональних складових на зміну значення сумарного критерію економічної безпеки підприємства .

Для оцінки впливу кожної зі складових необхідно визначити приватний функціональний критерій. Він розраховується як відношення сукупного запобігання шкоди по даній складовій економічної безпеки підприємства до суми витрат на реалізацію заходів щодо запобігання збитків від негативних впливів і загального понесеного збитку за складовою. Приватний функціональний критерій розраховується за формулою [2]:

$$P = \frac{Z}{S+Y} \quad (3)$$

де:

P-приватний функціональний критерій рівня забезпечення функціональної складової економічної безпеки підприємства;

Z- сукупний збиток по складовій;

S - сумарні витрати в аналізованому періоді на реалізацію заходів щодо запобігання збитків по даній функціональній складовій економічної безпеки підприємства;

Y - загальний понесений збиток по даній функціональній складовій економічної безпеки підприємства.

Розрахований сукупний критерій економічної безпеки порівнюється з аналогічними критеріями економічної безпеки споріднених підприємств галузі. Якщо критерій досліджуваного підприємства вище, ніж у його конкурентів, можна вважати, що підприємство знаходиться в стані відносної економічної безпеки. Цей критерій в подальшому може бути використаний для отримання прогнозів фінансово-економічного стану фірми, які служать для практичного маркетингу, управління фінансами, фінансового менеджменту, а також при поточному управлінні фірмою [3].

Розрахунок показників економічної безпеки підприємства є важливим елементом для швидкого реагування на можливі недоліки в управлінні підприємством, що можуть бути перешкодою ефективному протистоянню

зовнішніх та внутрішніх загроз підприємства та оперативному внесенню відповідних коректив щодо усунення слабких місць. Лише за цих умов можливий стабільний економічний розвиток промислового підприємства, що функціонує в умовах мінливого та нестабільного зовнішнього середовища.

2. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємств

Останнім часом економіка України перебуває в умовах складного реформаційного періоду. Підприємства функціонують у динамічному зовнішньому середовищі, в умовах постійних змін та часткової невизначеності. Через це виникають загрози його розвитку та ефективній діяльності. Задля підтримки стабільного розвитку і функціонування фінансової системи в умовах нестійкого зовнішнього середовища потрібно безперервна розробка, впровадження та вдосконалення адаптивних механізмів забезпечення фінансової безпеки підприємства. Отже, внаслідок цього оцінка фінансової безпеки вітчизняних підприємств нині є дуже актуальною.

Механізм фінансової безпеки надає підприємству наступні можливості [4]:

- самостійно розробляти та впроваджувати власну фінансову стратегію;
- забезпечувати залучення і використання фінансових ресурсів підприємства;
- забезпечити фінансову незалежність підприємства;
- вчасно ідентифікувати внутрішні і зовнішні загрози та небезпеки фінансовому стану підприємства;
- забезпечити фінансові інтереси власника підприємства.

Зовсім нещодавно в сучасній економіці з'явилась категорія «фінансова безпека підприємств» як самостійний об'єкт управління. Вона є головною складовою економічної безпеки, бо у будь-якій економічній системі фінанси виконують провідну функцію. Фінансова безпека -це кількісно та якісно

детермінований рівень фінансового положення підприємства, який забезпечує захищеність його фінансових інтересів від реальних і потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз. Для стійкого зростання підприємства визначають параметри на основі фінансової філософії й конструюють необхідні умови фінансової підтримки.

Вдосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідне для того, аби пом'якшити або уникнути дії загроз, які можуть негативно вплинути на розвиток підприємства та реалізацію фінансової стратегії.

Забезпечення фінансової безпеки – це системний процес, який поєднує в собі три основних компоненти: оцінку та діагностику фінансово-господарської діяльності підприємства; доцільне та своєчасне застосування антикризових (стабілізаційних) заходів для уникнення внутрішніх і зовнішніх загроз діяльності підприємства; формування заходів та рекомендацій щодо забезпечення фінансового розвитку і конкурентоспроможності підприємства за всіма етапами його життєвого та операційного циклів .

Досягнення безперебійного та безперервного процесу перетворення капіталу в капітальні блага забезпечує зростання фінансової незалежності, рівня майнового положення, рентабельності, ринкової та ділової активності.

Важливим елементом економічної безпеки підприємства є його ресурсне забезпечення. Можна визначити критерії оцінки ресурсів, що в умовах конкуренції забезпечують його переваги . До основних критеріїв відносяться [4]:

- цінність;
- раритетність;
- неповторність;
- заміність.

Найважливішою складовою ефективного розвитку підприємства є забезпечення його фінансової безпеки. В сучасних ринкових економічних умовах підприємству потрібно створювати власну систему безпеки, яка

допоможе своєчасно виявляти зовнішні та внутрішні загрози і ліквідувати їх; вдосконалювати контролюючу систему діагностики фінансового стану підприємства для забезпечення стабільності та стійкості.

3. Організаційне забезпечення фінансової безпеки підприємництва

Здатність підприємства до стабільного стійкого розвитку окреслюється ступенем захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, який дозволяє швидко реагувати на зміну в середовищі функціонування і характеризує рівень його фінансової захищеності. Розвиток підприємства неможливий без надійної системи фінансової безпеки. В умовах сучасної нестабільності економічної системи кожне підприємство повинно створювати сприятливі умови для забезпечення високого рівня своєї фінансової безпеки, що дає можливість розробляти та запроваджувати самостійну фінансову стратегію, підтримувати достатній рівень досконалої конкуренції на ринку.

Реалізація фінансового механізму фінансової безпеки підприємництва вимагає певного керування та організації. В основі організації має бути цільовий підхід щодо забезпечення основного призначення фінансової безпеки. З огляду на визначення механізму фінансової безпеки як системи важелів, інструментів та методів функціонування суб'єкта підприємницької діяльності, що постійно забезпечує його фінансові інтереси, останні можуть бути покладені в основу такої організації у якості мети, що має бути досягнута. Економічне середовище існування підприємства, зокрема наявність зовнішніх та внутрішніх загроз при цьому не обумовлюються, однак така сталість функціонування має бути досягнута, в тому числі, в умовах кризових процесів та явищ. Крім того, слід виходити з аксіом фінансової безпеки, а саме, загальності, унікальності та відкритості [5] .

Фінансово-економічний механізм управління фінансовою безпекою підприємства у науковій літературі розглядається як сукупність управлінських, економічних, фінансових способів гармонізації інтересів

підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. Кінцевим результатом роботи зазначеного механізму є вплив на процес розробки та реалізації управлінських рішень з урахуванням особливостей діяльності підприємства, що забезпечує зростання ринкової вартості підприємства та максимізацію отриманого ним прибутку [6]. Механізмом забезпечення фінансової безпеки підприємства називають сукупність чітко визначених дій зі створення умов гарантування його захисту від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Ці дії можуть містити в собі сукупність організаційних, фінансових і правових методів впливу з боку суб'єктів управління фінансами підприємства, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовій безпеці даного суб'єкта підприємництва. Тобто, механізм управління забезпеченням фінансової безпеки підприємства передбачає вплив суб'єктів фінансової безпеки на об'єкт – фінансову діяльність підприємства, що впливає перш за все на стан його фінансових ресурсів з урахуванням дії фінансових ризиків та загроз.

Отже, фінансово-економічний механізм управління забезпеченням фінансової безпеки є складовою частиною комплексної системи управління підприємством, дія якої спрямована на [6] :

- сприяння стабільному розвитку, підвищенню ефективності й конкурентоспроможності підприємства;
- формування та збільшення його фінансово-економічних ресурсів зі створенням системи захисту від зовнішніх та внутрішніх чинників.

До основних елементів фінансово-економічного механізму управління забезпеченням фінансової безпеки підприємства слід віднести три блоки :

- інформаційно-організаційний блок – це система, що складається з організаційного, інформаційно-аналітичного, нормативно-правового та програмно-технічного забезпечення;

- функціонально-аналітичний блок – згруповує елементи, призначені для діагностування фінансової безпеки підприємства, здійснення оцінки управління безпекою та проведення на підставі отриманих даних, виявлення ризиків та загроз;

- контрольно-моніторинговий блок – контроль процесу реалізації стратегії управління фінансовою безпекою підприємства, її коригування на основі оцінки ефективності стратегії управління фінансовою безпекою.

Використання запропонованого фінансово-економічного механізму управління забезпеченням фінансової безпеки підприємства допоможе обрати оптимальну стратегію управління фінансовою безпекою, засвідчувати критерії оцінки її ефективності на підставі належного інформаційно-аналітичного забезпечення.

4. Методи оцінки фінансової безпеки підприємства

Забезпечення стабільності результатів діяльності підприємства, досягнення цілей, що відповідають інтересам власників та суспільства в цілому, неможливі без розробки та проведення відповідної стратегії суб'єкта господарювання, яка визначається наявністю надійної системи його фінансової безпеки. Важливим елементом управління фінансовою безпекою підприємства є об'єктивне і своєчасне визначення її рівня, що дозволить своєчасно виявити проблеми у фінансовому стані та виправити їх без загрози втрати фінансової стійкості та платоспроможності у майбутньому.

Рівень фінансової безпеки підприємства визначається наступними групами показників:

- оцінка рівня фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства;

- оцінка рівня фінансової безпеки на основі визначення фінансового стану підприємства;

– оцінка рівня фінансової безпеки на основі інтегральних показників.

До першої групи відносяться наступні функціональні складові: бюджетна безпека, грошово-кредитна, зовнішньоекономічна, банківська, страхова, фондова, інвестиційна. Для кожного конкретного підприємства використовуються лише ті елементи фінансової безпеки, які відповідають його виду економічної діяльності.

Ряд науковців пропонують оцінювати фінансову безпеку підприємства на основі визначення та оцінки загального стану фінансової діяльності підприємства, а саме: горизонтальний, вертикальний, порівняльний, інтегральний аналізи та аналіз фінансових коефіцієнтів. Комплексно оцінити фінансовий стан підприємства та стан його фінансової безпеки можливо, використовуючи наступні групи показників: майнового стану, ліквідності та платоспроможності, дебіторської та кредиторської заборгованостей, ділової активності, рентабельності підприємства та фінансової стійкості [7] .

Із всієї множини фінансових коефіцієнтів експертами було виділено найбільш значимі, які б не дублювали одне одного і найбільш повно характеризували стан фінансової безпеки підприємства [7]. Кожен з них має нормативне значення .

1) Показники майнового стану: коефіцієнт зносу основних засобів ($\leq 0,5$).

2) Показники ліквідності та платоспроможності: коефіцієнт абсолютної ліквідності ($0,2 - 0,5$); коефіцієнт загальної ліквідності (≥ 1).

3) Показники дебіторської та кредиторської заборгованостей: залежність від дебіторської заборгованості ($\leq 0,4$); залежність від кредиторської заборгованості ($\leq 0,4$).

4) Показники ділової активності: коефіцієнт оборотності власного капіталу; коефіцієнт оборотності активів.

5) Показники фінансової стійкості: коефіцієнт незалежності (автономії) ($\geq 0,5$); коефіцієнт самофінансування (> 1); коефіцієнт фінансової стійкості ($\geq 0,75$).

б) Показники прибутковості (рентабельності): рентабельність загальних активів ($>0,05$); рентабельність необоротних активів ($>0,1$); рентабельність оборотних активів ($>0,1$); рентабельність власного капіталу ($>0,15$); рентабельність інвестицій ($>0,1$).

Отже, проаналізувавши фінансову звітність підприємств та розрахувавши коефіцієнти, можна сформувати інтегральний показник оцінки стану фінансової безпеки підприємства. Він формується із суми бальних оцінок коефіцієнтів за кожною групою показників. Розрахованим значенням показників оцінки фінансової безпеки підприємства присвоюється відповідна бальна оцінка рівня показника від одного до п'яти. Виділяють п'ять станів фінансової безпеки підприємства: оптимальний, високий, середній, низький та кризовий [8] .

Здійснені розрахунки дають змогу оцінювати стан фінансової безпеки підприємства загалом та в розрізі окремих груп.

Але, оцінка фінансової безпеки підприємства не може зводитись до простого аналізу фінансового стану підприємств. Про високий рівень фінансової безпеки можуть свідчити такі критерії як: технологічна незалежність підприємства, висока ефективність менеджменту підприємства, ефективність його організаційної структури, високий рівень кваліфікації персоналу підприємства та його інтелектуального потенціалу, якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства, забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, комерційної таємниці та досягнення високого рівня інформаційного забезпечення діяльності усіх його служб та підрозділів, забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна та комерційних інтересів.

Отже, дуже важливим при оцінці фінансової безпеки підприємства є поєднання традиційних та нетрадиційних методів. Нетрадиційні методи базуються на оцінці рівня розвитку та управління, оцінці ризиків та ринкової вартості підприємства.

Така діагностика фінансової безпеки підприємства дозволить з мінімальними втратами часу та максимальною ефективністю приймати управлінські рішення. Адже, за сучасних економічних умов оцінка рівня фінансової безпеки є невід'ємною частиною управління підприємством. Вона дає можливість керівництву та менеджерам підприємств ефективніше вирішувати проблеми забезпечення фінансової безпеки, обирати ефективні шляхи мінімізації фінансових втрат.

5. Фінансові ризики як деструктивні чинники впливу на фінансову безпеку підприємства

Прибуток – це матеріальний показник ефективності економічної діяльності підприємства, який залежить від багатьох факторів та має на нього безпосередній вплив. Фінансова діяльність підприємства пов'язана з багатьма транзакціями, операціями, угодами, що несуть за собою не лише можливість збагачення, а й значні фінансові ризики. Саме тому для забезпечення фінансової стабільності на підприємстві необхідно розробляти концепцію безпеки та стратегію управління з урахуванням ризиків, що супроводжують діяльність підприємства. Ризики, що пов'язані із можливістю виникнення неочікуваних матеріальних витрат, зниженням або відсутністю прибутку, втратою частини капіталовкладень для підприємства класифікуються як фінансові ризики. Ці ризики виникають на будь-якому етапі господарської діяльності в результаті відносин з фінансовими структурами та підприємствами [9].

Причини виникнення фінансових ризиків різноманітні й можуть з'явитися непередбачено в процесі діяльності підприємства. Вони поділяються на зовнішні та внутрішні. До основних зовнішніх причин формування фінансових ризиків можна віднести наступні: слабку і нестабільну економіку країни; економічну кризу; інфляцію; підвищення рівня конкурентної боротьби; зниження цін на світовому ринку; політичні чинники

та ін. Усі ці причини мають зовнішнє, щодо підприємства, походження і тому підприємство їх контролювати не може. До внутрішніх причин формування фінансових ризиків можна віднести: підвищення витрат на підприємстві, низький рівень управління, відсутність планування, незадовільну фінансову політику підприємства та ін [9].

Для подальшої регуляції та уникнення всіх фінансових ризиків має бути налагоджена внутрішня фінансова політика, яка залежить лише від внутрішніх факторів організації підприємства. Цілеспрямоване використання ресурсів підприємства, узгодження процесу виробництва та реалізації, виконання актуальних завдань в сукупності і являє собою фінансову політику компанії. Варто відзначити, що установлювати та регулювати її мають право лише засновники, уповноважені ними особи та володар контрольного пакету акцій.

Учасники фінансового ринку, в ході реалізації фінансових ризиків, можуть зазнати масштабних збитків або ж втратити абсолютно весь капітал. Ось чому, так важливо вміти ідентифікувати ризики та уникнути їх. Виявити їх можна методом безпосереднього аналізу кожної операції, та співставленні її з кожним можливим ризиком. При цьому, важливим інструментом регуляції ризиків є правильно встановлена належність їх до конкретного середовища.

На рис. 1 відображено основні види фінансових ризиків.

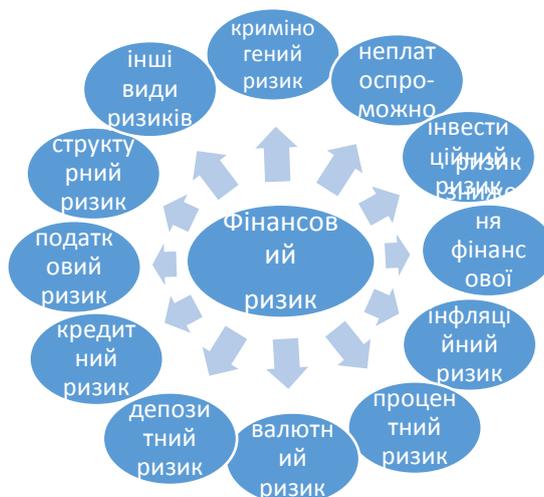

Рис. 4.1. Основні види фінансових ризиків

Фінансові ризики зосереджені в багатьох сферах фінансового впливу на підприємство. І в незалежності від того, які за станом ризики-пасивні чи активні, вони несуть собою загрозу цим сферам. Адже їх реалізація – це лише питання часу, і в будь-якому випадку вони наноситимуть шкоду системам підприємства, якщо їм ефективно не протидіяти методом ідентифікації, профілактики, оцінювання та страхування.

Все вищеперераховане і є основним аспектом фінансової безпеки підприємства, яка класифікується як фінансовий стан, який характеризується:

- по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством;
- по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз;
- по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів;
- по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [3] .

Якщо визначити фінансові ризики, як деструктивні чинники фінансової безпеки, тобто ті, які виводять з ладу всю систему функціонування даної структурної одиниці (в перекладі з латинського *destructivus* «руйнівний», від дієслова *destruere* «ламати; руйнувати»), можна зробити висновки, що управління та регуляція ризиків, з точки зору підприємства, є необхідними для продуктивної роботи та отримання максимального прибутку.

Деструктивність ризиків полягає у тому, що вони є впливовим фактором, який може як і мотивувати організацію, так і пригнічувати. Звернемо увагу, на те, що ризики можуть сприйматися підприємством у три етапи: виклик, загроза, небезпека. І на останньому етапі дуже важливо прийняти відповідні заходи забезпечення фінансової безпеки. В першу чергу для цього необхідно визначити стратегію та тактику підприємства і вже відштовхуючись від них, забезпечувати розвиток розробки концепції фінансової безпеки, які базуються на:

- забезпеченні високого ступеню узгодження та гармонізації фінансових інтересів підприємства з інтересами оточуючого середовища та інтересами його персоналу;

- наявності на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи, яка спроможна забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, місії і завдань;

- збалансованості і комплексності фінансових інструментів і технологій, які використовуються на підприємстві;

- зростанні постійності і динамічності розвитку фінансової системи (підсистеми) підприємства [9] .

Отже, ризики дійсно впливають на фінансову безпеку підприємства, наражаючи на небезпеку її функціонування, шляхом впливу на всі сфери фінансової діяльності. Для боротьби з ризиками, перш за все, необхідна відповідна стратегія і тактика та налагоджена система менеджменту підприємства.

Список використаних джерел

1. URL:https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/16376/1/Ekonomizna_bezpeka.pdf

2. URL:https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/33nebava_ekonomichna_bezpeka_pidpriyemstva/rozd2.html

3. Тютченко С.М. Методи оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару "ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ» (23 листопада 2018 р., м. Дніпро). – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. – 150 с., с.87

4. Тютченко С.М. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємств. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару "ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В